

TALABALARNING MUSIQIY IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN AMALIY MASHQLAR YARATISH

Abduraim Tursunov

Termiz davlat universiteti dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada talabalarning musiqiy ijodkorligini rivojlantirishga qaratilgan amaliy mashqlarni yaratishning pedagogik va metodik asoslari yoritilgan. Musiqiy ijodkorlikni shakllantirishda ritmik, melodik, improvizatsion, kompozitsion va ijrochilik-ijodiy mashqlarning o'zni tahlil qilingan. Amaliy mashqlarni talabalarning musiqiy qobiliyati, ijodiy tafakkuri va individual imkoniyatlariga mos ravishda bosqichma-bosqich tashkil etish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, mashqlar orqali talabalarning mustaqil fikrlashi, musiqiy tasavvuri, eshitish qobiliyati, ijodiy tashabbusi va o'z musiqiy g'oyalarni amaliy ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari ochib berilgan. Maqolada zamonaviy musiqa ta'limida amaliy mashqlarni ijodiy topshiriqlar bilan uyg'unlashtirish samarali pedagogik vosita sifatida asoslangan.

Kalit so'zlar: musiqiy ijodkorlik, amaliy mashqlar, ijodiy tafakkur, musiqiy qobiliyat, ritmik mashqlar, melodik mashqlar, improvizatsiya, kompozitsiya, ijrochilik, musiqiy tasavvur, mustaqil fikrlash, ijodiy faoliyat

KIRISH

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida bo'lajak musiqa mutaxassislarini tayyorlash jarayonida ularning nafaqat nazariy bilim va ijrochilik ko'nikmalarini, balki mustaqil fikrlash, ijodiy yondashish va yangi musiqiy g'oyalarni yaratish qobiliyatini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Musiqiy ta'lim jarayonida talabaning ijodkorligi uning musiqiy asarni idrok etishi, tahlil qilishi, talqin qilishi, improvizatsiya qilishi hamda mustaqil musiqiy mahsulot yaratishida namoyon bo'ladi. Musiqiy ijodkorlikni rivojlantirishda amaliy mashg'ulotlar alohida ahamiyatga ega. Chunki amaliy mashqlar orqali talaba o'zining nazariy bilimlarini bevosita musiqiy faoliyatda qo'llaydi. Ayniqsa, ritmik, melodik, improvizatsion, kompozitsion va ijrochilikka yo'naltirilgan topshiriqlar talabaning musiqiy tafakkuri va ijodiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu nuqtayi nazardan, musiqa ta'limi yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun ijodkorlikni bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladigan amaliy mashqlar tizimini ishlab chiqish dolzarb metodik masalalardan biridir.

Talabalarning musiqiy ijodkorligini rivojlantirishga qaratilgan amaliy mashqlar, avvalo, ularning individual musiqiy qobiliyati, tayyorgarlik darajasi va ijrochilik imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Mashqlar

oddiydan murakkabga, reproduktiv faoliyatdan ijodiy faoliyatga tomon rivojlanib borishi maqsadga muvofiq.

Birinchi yo‘nalish - ritmik ijodkorlikni rivojlantirish mashqlari. Bunda talabaga berilgan ritmik namunani davom ettirish, unga yangi ritmik variant yaratish, ma’lum o‘lchov asosida ritmik shakl tuzish kabi topshiriqlar beriladi. Masalan, o‘qituvchi ikki taktlik ritmik jumlaning ijro etadi, talaba esa keyingi ikki taktning mustaqil ravishda davom ettiradi. Ushbu mashq talabaning ritmik eshitish qobiliyati, xotirasi va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

Ikkinchi yo‘nalish - melodik ijodkorlik mashqlari. Talabalarga qisqa melodik jumla berilib, uni davom ettirish yoki o‘zgartirish taklif qilinadi. Masalan, berilgan kuyga javob melodiya yaratish, ma’lum tonallik doirasida 4–8 taktli kuy tuzish, xalq kuyining ohang xususiyatlaridan foydalanib yangi melodik variant yaratish mumkin. Bunday mashqlar talabaning lad-tonallik tafakkuri va musiqiy tasavvurini rivojlantiradi.

Uchinchi yo‘nalish - improvizatsion mashqlar. Improvizatsiya talabaning erkin musiqiy fikrlashini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Talabaga ma’lum ritm, lad, akkord ketma-ketligi yoki musiqiy obraz berilib, shu asosda erkin musiqiy parcha yaratish topshiriladi. Masalan, “Bahor”, “Vatan”, “Tabiat”, “Quvonch” kabi obrazlardan birini musiqiy vositalar orqali ifodalash vazifasi berilishi mumkin.

To‘rtinchi yo‘nalish - musiqiy kompozitsiya mashqlari. Bunda talabalar kichik hajmdagi musiqiy asar yoki uning fragmentini yaratadilar. Mashq jarayonida mavzu tanlash, melodik rivojlantirish, ritmik tuzilma yaratish, shaklni belgilash va yakuniy musiqiy ifodani ishlab chiqish bosqichlari amalga oshiriladi. Ushbu jarayon talabaning ijodiy mustaqilligini oshirish bilan birga, nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash imkonini beradi.

Beshinchi yo‘nalish - ijrochilik-ijodiy mashqlar. Talabaga ma’lum musiqiy asarni turli xarakter va ijro usullarida talqin qilish vazifasi beriladi. Masalan, bir xil melodiya lirik, tantanavor yoki dramatik xarakterda ijro etish, dinamik va artikulyatsion vositalardan turlicha foydalanish talab etiladi. Bu mashqlar talabaning musiqiy obrazni anglash va individual ijro uslubini shakllantirishiga yordam beradi.

Musiqiy ijodkorlikni rivojlantirishda “Savol-javob melodiya” mashqi ham samarali hisoblanadi. O‘qituvchi qisqa melodik jumlaning “savol” sifatida ijro etadi, talaba esa unga mazmunan va musiqiy jihatdan mos “javob” yaratadi. Mazkur mashq musiqiy muloqot, eshitish xotirasi va melodik tafakkurni rivojlantiradi.

“Kuyga yangi yakun yaratish” mashqida talabalarga tugallanmagan melodik parcha taqdim etiladi. Talaba uning mantiqiy rivojini davom ettirib, mustaqil yakun yaratadi. Bu mashq musiqiy shaklni his qilish va ijodiy qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. “Bir mavzu - uch xil talqin” mashqi orqali talaba bir xil musiqiy mavzuni uch xil xarakterda ifodalashi kerak. Masalan, sokin, quvnoq va tantanavor talqinlarni yaratish orqali u musiqiy ifoda vositalarining imkoniyatlarini amaliy jihatdan o‘zlashtiradi. “Musiqiy obraz yaratish” mashqida esa talabalarga ma’lum obraz yoki voqea beriladi va uni musiqiy vositalar yordamida ifodalash topshiriladi. Bunda talaba temp, ritm, registr, dinamika, lad va tembr kabi

vositalardan mustaqil foydalanadi. Bunday mashqlarni Flipped Classroom, loyiha asosida ta’lim, muammoli ta’lim va hamkorlikda o’qitish metodlari bilan uyg’unlashtirish ham yuqori samaradorlik beradi. Talaba mashg’ulotdan oldin musiqiy material bilan tanishadi, mashg’ulot davomida esa uni qayta ishlab, yangi musiqiy yechim yaratadi. Natijada dars jarayoni tayyor bilimni o’zlashtirishdan ijodiy faoliyatga yo’naltiriladi. Amaliy mashqlarni baholashda faqat yakuniy musiqiy natijaga emas, balki talabaning ijodiy g’oyasi, mustaqilligi, musiqiy fikrning mantiqiyliigi, ifoda vositalaridan foydalanishi va o’z qarorini izohlash qobiliyatiga ham e’tibor qaratish lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, talabalarning musiqiy ijodkorligini rivojlantirishda amaliy mashqlar muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Musiqiy ta’lim jarayonida ritmik, melodik, improvizatsion, kompozitsion va ijrochilik-ijodiy mashqlarni tizimli ravishda tashkil etish talabalarning musiqiy tafakkuri, eshitish qobiliyati, musiqiy xotirasi, tasavvuri, mustaqil fikrlashi va ijodiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday mashqlar orqali talaba o’zlashtirgan nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog’laydi va musiqiy materialga ijodiy yondashish imkoniyatiga ega bo’ladi. Musiqiy ijodkorlikni shakllantirish jarayonida talabaning tayyor namunani takrorlashi bilan cheklanib qolmasdan, mustaqil musiqiy qaror qabul qilishi, yangi melodik va ritmik variantlar yaratishi, musiqiy obrazni mustaqil talqin qilishi hamda o’z ijodiy g’oyasini asoslay olishi muhimdir. Shu jihatdan amaliy mashqlar talabaning reproduktiv faoliyatidan ijodiy va mustaqil faoliyatga bosqichma-bosqich o’tishini ta’minlashi lozim. Shuningdek, mashqlar mazmunini talabalarning individual qobiliyati, musiqiy tayyorgarligi va ijrochilik imkoniyatlariga moslashtirish samaradorlikni oshiradi. Oddiy ritmik va melodik topshiriqlardan boshlab, improvizatsiya, musiqiy kompozitsiya va mustaqil ijodiy loyihalargacha bo’lgan izchil tizim talabaning ijodiy salohiyatini bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi. Bunda topshiriqlarning murakkablik darajasini asta-sekin oshirib borish, individual yondashuvni ta’minlash va talabaning ijodiy tashabbusini qo’llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqiy ijodkorlikni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ham alohida ahamiyatga ega. Flipped Classroom, muammoli ta’lim, loyiha asosida o’qitish, hamkorlikda ta’lim va raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish talabalarning darsdagi faolligini oshiradi. Ayniqsa, raqamli musiqa dasturlari, audio va video materiallar, elektron musiqiy resurslar hamda interaktiv topshiriqlardan foydalanish talabaning mustaqil ijodiy faoliyatini kengaytiradi. Amaliy mashqlarni baholash jarayonida ham an’anaviy yondashuv bilan cheklanmaslik zarur. Talabaning yakuniy ijodiy mahsuloti bilan bir qatorda, uning ijodiy g’oyasi, mustaqilligi, musiqiy ifoda vositalaridan foydalanishi, yangicha yechim topishi, o’z faoliyatini tahlil qila olishi va ijodiy qarorini asoslay olishi ham hisobga olinishi lozim. Bunday mezonlar talabaning o’z ijodiy imkoniyatlarini anglashiga va kelgusidagi faoliyatini takomillashtirishiga yordam beradi. Mazkur yondashuv natijasida talabalarda nafaqat ijrochilik mahorati, balki musiqiy tahlil, improvizatsiya, kompozitsion fikrlash, musiqiy obraz yaratish va

pedagogik vaziyatlarga ijodiy yondashish kompetensiyalari ham shakllanadi. Bu esa bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy-pedagogik tayyorgarligini yanada takomillashtiradi. Shunday qilib, talabalarning musiqiy ijodkorligini rivojlantirishga qaratilgan amaliy mashqlarni ta’lim jarayoniga maqsadli, izchil va metodik jihatdan asoslangan holda joriy etish bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishning samarali shartlaridan biridir. Bunday yondashuv talabalarni ijodiy fikrlaydigan, mustaqil musiqiy faoliyat olib bora oladigan, o‘z ijodiy qarashlarini asoslaydigan va kelgusida o‘qituvchilarning musiqiy qobiliyati hamda ijodkorligini rivojlantirishga qodir zamonaviy pedagog sifatida tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Tursunov A.R.** *An’anaviy xonandalik*. -Termiz: Termiz davlat universiteti, 2019. – O‘quv qo‘llanma. [Scribd](#)
2. **Tursunov A.R., Tursunova D.A.** O‘zbek xalq musiqasida bastakorlik va kompozitorlar uslublarining shakllanishi // *Scientific Aspects and Trends in the Field of Scientific Research*. – 2023. – Vol. 1. -No. 6. [Interon Conference](#)
3. **Tursunov A.R., Tursunova D.A.** Xalq musiqiy ijodiyotining mahalliy uslublarga xos janr turlari, ularning ta’lim jarayoniga tadbiq etish muammolari // *The Theory of Recent Scientific Research in the Field of Pedagogy*. - International Scientific Online Conference. [Interon Conference](#)
4. **Tursunov A.R., Tursunova D.A.** O‘zbek musiqasida bastakorlik va kompozitorlik uslublari haqida nazariy qarashlar // *Yangi O‘zbekiston: innovatsiya, fan va ta’lim*. - 2023. [Конференции](#)
5. **Tursunov A.R.** Kuy-qo‘shiq – tili bilan ta’sirli // *Til va adabiyot ta’limi*. - 2022. - №1. [Til va Adabiyot](#)
6. **Tursunov A.R.** *Badiiy havaskorlik ansambli*. -2000. - O‘quv qo‘llanma. Ushbu qo‘llanma musiqa ta’limi yo‘nalishi talabalari uchun tavsiya etilgani haqida manbada ma’lumot berilgan. [UniLibrary](#)
7. **Jabborov A., Boyqo‘ziyev A.** *O‘zbeknavo: ustozlar, yulduzlar, shogirdlar*. - 2000. Ushbu nashrda Abduraim Tursunovning ijodiy faoliyati haqida ma’lumotlar keltirilgan. [UniLibrary](#)
8. **Naimov M.** *Surxondaryo ijodkorlari*. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010. Abduraim Tursunov tomonidan yaratilgan qo‘shiqlar va ijodiy faoliyatiga oid ma’lumotlar berilgan.